

ANDERLE ADÁM

A FELSZABADULÁS ÉS A LATIN-AMERIKAI MAGYAR EMIGRÁCIÓ

„Talán a történelem folyamán soha nem volt annyi emigráns, mint amennyi a két világháború között. Talán soha nem sodródtak emigránsok olyan reményvesztetten egyik országból a másikba, mint ebben a feszültségekkel teli korban... Az elmúlt háborúk után elvérzett forradalmak indították el az emigránsok vándorlását, ami később a fasiszmus térhódítása nyomán népvándorlási méreteket öltött.”

Közel négy millió magyart kell látnunk *Károlyi Mihálynak* ez 1946-ban írott sorai mögött. Nem kalandvágó, hanem politikai üldözés, faji diszkrimináció, munka- és földnélküliség taszították magyarok tömegeit a századfordulótól kezdve a kontinensek országútjaira, s e tömegek számát csak szaporították az elcsatolt területekről emigrációba került magyarok ezrei. Dél-Afrika és Ausztrália, Latin-Amerika néptelen területei, Kanada és az Egyesült Államok szívja fel főként e tömegeket.

MAGYAROK LATIN-AMERIKÁBAN

Az első világháború után az észak-amerikai kvóták megszorításai miatt a magyar kivándorlás fő területe Latin-Amerika lett: 13 országban találhatók jelentősebb magyar kolóniák. Argentína és Brazília fogadja be a legtöbb emigránst, de Kuba, Uruguay, Peru, Bolívia, Chile, Kolumbia, Mexikó is több ezer magyarnak ad új hazát.

A 250—300 ezerre tehető latin-amerikai magyar emigráció több nagy hullámban érkezik. Az 1923 után induló nagy hullám a 20-as évek végére elyengül, a harmincas évek elején főképp a családtagok követik a kivándoroltakat. A háború küszöbén, 1938-tól, a zsidótörvények hatására főképp, ismét megelégnél a bevándorlás, annak ellenére, hogy egyes országok igyekeznek mind több megszorítást tenni.

Rendkívül bonyolult társadalmi szerkezetet mutat ez az emigráció. A montevideói magyar kolónia nagyobb része ipari munkás; a Buenos Aires környékén élő magyarok között minden osztály és réteg képviselőjét megtaláljuk: az ipari munkást, a napszámost, a kisiparost, értelmiségit, de a nagytőkést is. A chacói magyarok 99%-a peonná — féljobbággyá — vált, gyapottmunkásként tengetik életüket. A Peruban, Bolíviában, Chilében élő magyarok közt a „középrétegek” dominálnak. Brazíliában vidéken mezőgazdasági munkások, esetleg kisparcellás parasztok válnak a bevándorlókból, a városokban jelentős a tőkével bíró réteg. (Brazíliában több magyar falu is alakult.)

E tények magyarazzák főleg, hogy a szervezkedésben támaszt kereső magyarság segély-, kultúr-, sport- és egyéb szervezetei miért bomlanak fel oly gyorsan. Létrejövő és széthulló szervezetek, kérészéletű magyar lapok, vizsályok a meglévő szervezetekben és ezek között — ez madártávlatból a magyar emigráció képe a 20-as, 30-as években. Az emigránsok igyekeznek beilleszkedni a fogadó ország társadalmába, a szakmájuk, kapcsolataik, anyagi erejük megszabta határok között. A társa-

dalmi különbségek — osztálykülönbségek — azonban erősebbnek bizonyulnak az összetartozás érzésénél. Az ellentétek osztályalapon történő kialakulását színezik faji, vallási és területi alapon kialakuló ellentétek. Nem véletlen, hogy azok az egyesületek lesznek viszonylag erősek, maradandóak, ahol a magyarság társadalmi szervezete azonos (pl. a montevideói ipari munkások).

Az előbbiekből is következően a külföldi magyarság világnézeti, politikai magatartása is ellentmondásos. Hazulról csak nagyon kevesen hoztak magukkal igazi haladó szellemiséget. Többségükben politikailag képzetlenek, elfogadták az itthon uralkodó gondolkodásmódot, sőt, az új hazától még be nem fogadva még intenzívebben hathatott — és hatott is — a magyar uralkodó osztály ellenforradalmi ideológiája. Ezért van az, hogy ez emigráció haladó csoportjai — Mexikóban a *Tamás Aladár* szerkesztette *Szabad Magyarság* körül tömörülő marxisták, az argentin KP magyar tagozata, de olyan haladó polgári személyiségek, mint *Vér Andor*, *Miklós Elemér* — tevékenységüket a háború előtt, alatt és után arra irányítják, hogy e megtevesztett magyar tömegeket leválasszák a hivatalos, ellenforradalmi Magyarországi politikájáról, rádobbantva őket az uralkodó osztály nemzetellenes tevékenységére.

Károlyi Mihály az amerikai magyarság feladatairól írott cikkében ezt a problémát látja 'legsúlyosabbnak': „... az amerikai magyarságnak is le kell számolnia azzal a délibábos, ködös, »tejjel-mézszel folyó« Magyarországgal, amely csupán a képzeletben él” — írja. Nagy és nehéz feladat ez, hiszen Horthy Magyarországa, felhasználva követségeit és egyéb lehetőségeket, igyekszik népszerűsíteni eszméit, céljait, s felhasználni ezekre az emigráns tömegeket is. Könyvtárak, iskolák, ingyenes orvosi rendelők, munkaközvetítő hivatalok felállításával igyekszik magához kötni a magyar emigrációt — nem kis sikerrel. A horthysta diplomácia segítségével megjelennek a Revíziós Liga latin-amerikai megbízottai, akik a nyilvános lehetőségek (rádió, sajtó) nagyon agresszív felhasználásával terjesztik az ellenforradalmi ideológiát e kontinensen is. Az emigráns magyarságnak a szülőföld iránti szeretetével, honvágyával, vallásos érzésével, a történeti múlttal élnek vissza. Az új haza által még be nem fogadott, *gyökértelenné vált* emigránsok görcsösen őriznek mindent, ami a magyarsághoz való tartozásukat jelenti, ezért is hat fokozottan rájuk a hivatalos Magyarország nacionalizmusa, sovinizmusa. A magyar kolóniák szobáiban megtalálható kalotaszegi varrottas, matyó hímzés, kulacs, óhazai újság, egy Petőfi-kötet jelenti sokszor a magyarsághoz tartozást, s a szobák falára, a főhelyen megtalálható Kossuthkép mellé, e propaganda hatására sok helyütt Horthy képe is odakerül, hogy aztán 1944-ben, a német megszállás után végképp eltűnjön.

Az emigrációban a háború előtt a politikai nézetek, pártállás magánügynek számított. De hogy mennyire nem lehetett ez magánügy, az a világháború kirobbanásakor derült ki, főképp Magyarország háborúba lépése után. Ekkor állást kellett foglalnia a latin-amerikai magyarságnak is. 1941-től, éppen Magyarország háborúban való részvétele kapcsán, a kolónián belül kiéleződnek a világnézeti, politikai ellentétek, éles politikai harc alakul ki az emigráns magyarság között. Az elcsatolt területek magyarjai közül sokan állnak a hivatalos álláspont mellé, „bőséges kárpótlást” várva az áldozatokért. Lapjaikban, pl. a *Délamerikai Magyar Élet*-ben vad és ízléstelen demagógiával állnak ki Horthyék mellett. Annak ellenére, hogy a magyar kolóniák rendkívül fertőzöttek a horthysta ideológiától, ez a tendencia nem lesz fő irány. Erejét, hangját főleg az adja, hogy a követségek és gazdag emigránsok jelentős anyagi eszközöket, fórumokat tudnak teremteni. Az emigráns magyarságnak még e fertőzött része is józan realitással és gyanakvással figyeli a magyar kormány tevékenységét. A politikai és faji üldözés miatt kivándoroltak többsége pedig kezdettől egyértelműen ez irányzat ellen lép fel.

A határvonal azonban nem elsősorban ilyen — vallási, faji, területi — alapon húzható meg. A kibontakozó antifasiszta mozgalom fő gerince a munkásság és a haladó értelmiség. E magyarok számára a háborúba való belépést elítélő, demokratikus átalakulást hirdető Károlyi Mihály eszméi jelentik az alapot a háborúellenes mozgalom kibontásához. A legjelentősebb irányzattá a magyar emigrációban ez a vonal válik. *Vér Andor—Miklós Elemér Magyarok Délamerikában* című, 1942-ben Buenos

Airesben megjelent könyvében világosan ír erről: „A munkásság többsége nyíltan kiállt a Károlyi-féle mozgalom mellé, de tárgyilagosan meg kell mondani, hogy a magyar társadalom többi rétegei — az intellektuálisok, gyárosok, kereskedők, iparosok — meglehetősen habozó magatartást tanúsítanak... Ezek a rétegek óvatosak és várakozási álláspontra helyezkednek. »Hátha a németek győznek — hümmög magában a kétségeskedő demokrata magyar — én bizony várok, amíg egy kicsit jobban kialakul a helyzet«. A náciérzelmű magyart hasonló érzelmek gyöttrik.”

Vér Andor a *Semleges magyar Argentínában* (1942) című versében ezt az ostobán „semleges” magatartást ostromozza:

Ha kérded, hová tartozik,
válasza mindig nemleges,
ő nem tartozik sehova,
mert szigorúan semleges.
Mit neki emberiség?!
Ő még pontnak is kicsike.
Világért se üti be orrát
a világ belügyeibe.

(A Dunától a La Plátáig. Budapest, 1963.)

A SZABAD MAGYAR MOZGALOM

A sztálingrádi csata jelenti azt a döntő tény, mely világossá teszi sokak számára: Horthyék hazug célokért, értelmetlenül küldik halálba magyarok ezreit. Ezután bomlik ki Latin-Amerikában is a Károlyi által kezdeményezett *Szabad Magyar Mozgalom* (Pro Hungria Libre), s e mozgalom, antifasiszta célokért küzdve, célul tűzi ki a kolóniákon belüli egységet.

Károlyi gondolatait fogadják el programként, mely a szövetségesekkel kötendő békét, ellenállás szervezését Magyarországon, a Szovjetunióval és a szomszédos népekkel való barátságot, a fasiszmus kiirtását hirdeti. Amerikában 13 *Szabad Magyar Tanács* működött a világháború alatt, s e tanácsok küldöttei 1943-ban Montevideóban létrehozzák a *Délamerikai Szabad Magyar Tanács*-ot, s tiszteletbeli elnökévé Károlyi Mihályt választják. E tanács a *kolóniák egysége* megteremtésén munkálkodik. Kiáltványban hangsúlyozza: „...minden náciellenes magyar egysége az előfeltétele annak, hogy tevékenyen segítsük otthon küzdő testvéreinket!”

Ez a mozgalom azonban ellentmondásokról terhes. Még a demokratikus érzelmű magyarok sem tudtak megszabadulni a hazai ellenforradalmi szellemtől, s mint a mexikói *Szabad Magyarság* írta ekkor: „...ezért jött zavarba a külföldi magyarság egy része, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a magyarországi háború- és németellenes mozgalom első sorában ott állnak a kommunisták is...”

A német megszállás után újabb tömegek kapcsolódnak e mozgalomba, tevékenységük intenzívebb lesz. Az argentin KP magyar tagozata kiáltványban fordul a magyar emigránsokhoz: „Német csizma tapodja szülőhazánk testét. Náci hadak árasztják el Magyarországot. Hitler hóhérlégényei járják a falvakat, a városokat s hurcolják el, kínozzák halálra a magyar munkások, polgárok, földművelők ezreit. Népünk igazi ellenségei... végre lerántották igazi arcukat... Megkondult a tizenkettedik óra, hogy minden becsületes, Argentínában élő magyar egymásra találjon a szabad magyar mozgalomban. A közöny, tapogatózás, tétlenség az ellenséget segíti. Választanunk kell, hogy a szabadság harcosai, vagy Hitler és a labancok cinkosai legyünk-e?”

Az uruguayi magyarok nagygyűlésén 700-an vesznek részt 1944. március 26-án. A gyűlés jelszava: „Minden erőnkkel segítsük a magyar ellenállást.” E gyűlésen az uruguayi haladó pártok képviselői is megjelennek. A Kommunista Párt nevében Rodney Arismendi szólal fel.

A chilei *Új Demokratikus Magyarország Mozgalom* nagygyűlésén sürgeti egy magyar felszabadító hadsereg felállítását, s vállalja önkéntesek toborzását. A Dél-amerikai Magyar Tanács kiáltványban foglal állást a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja mellett, s együttműködésre hív fel a többi megszállt ország ellenállási szervezeteivel. A külföldi magyarság világosan látja, hogy, mint a *Magyar Lapok* Buenos Airesben írta: „Sok függ attól, hogy a magyar népi erő milyen mértékben járul hozzá a náci katonai gépezet és a magyar fasiszta kormányrendszer megsemmisítéséhez.”

A kommunisták és legtávolabb látó polgári értelmiségiek által hirdetett kolóniális egység azonban nem jön létre. Tamás Aladár Mexikóban a következőkben látja ennek okát: „A külföldi magyarság nem volt politikailag annyira képzett, hogy elejétől kezdve tisztában lett volna az egység fontosságával, és ennek előfeltételeivel. Mert ez esetben tudta volna, hogy egység sosem valósítható meg *valamennyi* antifasiszta réteg együttműködése nélkül.”

Az alapvető probléma a Pro Hungria Libre mozgalomhoz tartozó csoportoknál, hogy különböző szándékokkal kapcsolódtak a mozgalomhoz. A háború előrehaladásával egyre világosabbá válik az antifasiszta koalíció győzelme, s ezzel párhuzamosan egyre több horthysta és náci válik „demokratává”, csatlakozik a mozgalomhoz, sokszor „baloldalbib” jelszavakat követelve akadályozza az egységet. Ezek célja: önmagukat és otthoni elvbarátaikat átmenteni a háború utánra.

Gróf Semsey, Magyarország argentinai ügyvivője nyilatkozatban jelenti be, hogy nem ismeri el a Sztójay-kormányt, s a magyar segélyalap számára több száz pesót fizet. Megkezdődik Horthy mentegetése. A *Délamerikai Magyarság* arról ír, hogy Horthy és a magyar uralkodó osztály „*kényszerhelyzetben*” volt, amikor a háborúba lépett, s egy cikkében a következőképpen ír: „...nekünk sem azt kell néznünk, hogy ki vagy mi vitte odáig a magyar haza hajóját, ahol most vergődik, hanem meg kell menteni, amit lehet.” A *Magyar Lapok* rámutat arra, hogy az ilyen nézetek a horthysták, a magyar uralkodó osztály mentésére irányulnak. Élesen tiltakozik az ilyen mentalitás ellen, s egy cikkben teszi fel a kérdést: „A horthystákat, vagy Magyarországot mentsük meg?” A válasza egyértelmű: Magyarországot, s nem a horthystákat.

Az ellentétek erősek, s még olyan kérdésekben, mint a *segélyakció*, ellentétek támadnak, mert egyes reakciós csoportok faji, vallási, politikai alapon szeretnék megszabni, kinek küldjék a segélyeket. Ezért szeretné a reakció — Argentínában pl. a magyar katolikus szervezetek — a segélyakció-bizottságok vezetését kezébe kapartani.

Nehezíti az antifasiszta tevékenységet a mozgalom jelentős részének befeléfordulása is. Ez a legalapvetőbb kérdésekben — pl. *segélyakció* — is jelentkezik. Pozitív példák persze vannak: a mexikói emigráció több tízezer peso értékű élelmiszert, gyógyszert gyűjt a Szovjetunió és a szövetségesek, a menekülttáborok számára. A braziliai magyar kommunisták São Paulóban az orosz albizottság munkájába kapcsolódnak, s orosz, lengyel, litván, spanyol, olasz és más nemzetiségű elvtársakkal együtt gyűjtenek ruhaneműt, gyógyszert a Szovjetunió számára, s küldik el Szibérián keresztül. A kubai emigráció a *véradó mozgalomba* kapcsolódik be.

Az internacionalista összefogás más szervezetekkel nem tud általánossá lenni. A Szabad Magyar Mozgalom minden törekvése ellenére sem tudta a kolóniális egységet megteremteni.

A FELSZABADULÁS — ELKÉPZELÉSEK MAGYARORSZÁG JÖVŐJÉRŐL

„A diadalmasan előrenyomuló Vörös Hadsereg a Kárpátokhoz ért. Sztálin katonái északról, az angol-amerikai haderők nyugatról hozzák a felszabadulást a német nácik és magyar csatlósaiak elnyomatását szenvedő népünknek” — tudósít a Délamerikai Szabad Magyar Tanács kiáltványa 1944 tavaszán. A magyar lapokban egyre

több a hír a magyarországi eseményekről: tilalmakról, elhurcoltatásokról, a terrorról s a felszabadítás eseményeiről. Az első hírt a Buenos Aires-i *Magyar Lapok* hozza 1944. szeptember 30-án: „A szovjet hadsereg Arad után elfoglalta Makót!” Ugyanez a lap, december 2-án, *konstantinápolyi forrásra* hivatkozva tudtul adja: „Állítólag ideiglenes magyar kormány alakult Debrecenben.” S fontosnak tartja még hozzátenni: „Ugyanez a törökországi hír számol be arról, hogy Szeged városában szociáldemokrata polgármestert választottak.”

Különösen jól informált a Havannában megjelenő nyomatos újság, a *Szabad Magyar Szemle*. A havonta megjelenő újság 1944. december 20-án ad először hírt felszabadított területről: „Kisgazdapárti új polgármester a felszabadult Makón” címmel. S e havannai lapból szemünk előtt bontakozik ki Dél- és Kelet-Magyarország felszabadulása. 1945. január 25-én írja: „megalakult Debrecenben az ideiglenes magyar kormány”, s pillanatképet ad a helyzetről. „Debrecen jelenti: az orosz seregek által felszabadított magyar területeken a körülményekhez képest nagy rend és nyugalom uralkodik. Az egyes városokban és falvakban a helyi lakosság lelkes együttműködése folytán a politikai és szociális kibontakozás váratlan gyorsasággal folyik.” Ugyanebben a számban jelenti be: „Minden szabad magyar álmok legszebbike valósult meg: Magyarország végre hadat üzent évszázados ellenségének, Németországnak!” Egy másik cikk a szabad Oroszázról ad hírt.

Különösen sok cikk foglalkozik e lapban Szeged városával. A *Délmagyarország* híreit nemcsak a havannai lap, de az argentin és a brazilai lapok is átvesszik. A Buenos Aires-i *Szabad Magyar Értesítő* arról számol be, hogy az ideiglenes magyar kormány hírére a „szabad magyarok” Angliában, Mexikóban, Uruguayban, Chilében nyilvános gyűléseken ünnepelték Magyarország felszabadulását, az ideiglenes kormány megválasztását. A *Magyar Lapok* ugyancsak az ideiglenes kormányt üdvözli „Megkezdődik a népi Magyarország új évezrede” című írásában. A *Magyar Amerikai Demokratikus Tanács* Moholy Nagy László elnökletével Chicagóban tart ülést, s táviratban üdvözli az ideiglenes kormányt. Ehhez csatlakoznak távirataikkal Mexikó, Argentína, Brazília, Bolívia, Chile magyarjai is. 1945 júliusában pedig — az ország teljes felszabadulásának hírével együtt — megérkezik Latin-Amerikába a felszabadult ország napilapjai is.

Az öröm első perceiben, 1944 decemberében komoly és mély felelősségtudattal, aggódással veti fel a mexikói *Szabad Magyarság*: „A magyar antifasiszták huszonöt esztendeje vártak erre a pillanatra, amikor a magyar földről eltakarodnak a fasiszta bandák. És mégis, minden magyar antifasiszta nehéz szívvel, elfátyolozódott szemmel tekint a magyar jövőre. Mert a Horthy-rendszer mindent elkövetett, egészen az utolsó pillanattig, hogy véres mulasztásának nagy számját a magyar néppel fizettesse meg. Romok, gyilkolás — ezt találta a magyar nép a magyar urak 25 esztendei kormányzása után.” E nemzeti katasztrófa mély élményként hat az emigrációra, s logikusan veti fel mindenki számára: mi a kibontakozás lehetséges útja? A segítség gondoljai és lehetőségei lesznek az emigráció fő gondja 1944–45 fordulójától. Ebben a történeti helyzetben — úgy tűnik — létrejött az az egység, ami az antifasiszta magyarok célja volt a háború alatt. Az öröm és a gyors és szükséges segítség pillanatában a világnézeti és politikai szempontok háttérbe szorultak. A segítség-szervezetek élelmet, ruhákat, gyógyszereket és pénzt gyűjtenek a magyar nép számára.

A felszabadulás pillanatában azonban azonnal fel kell merülnie a Magyarország jövőjével kapcsolatos kérdéseknek. E — sokszor személyes indítékokkal együtt jelentkező — probléma megbontja a csak most létrejött egységet. A *felszabadulás örömeinek egyszólamúsága megtörik*. A kibontakozásról vallott nézetek éles vitákban csapnak össze. Meggyorsítja a nézetek polarizációját az itthon kibontakozó népi demokratikus forradalom, mely állásfoglalásra kényszeríti a külföldi magyarságot. Nem minden él nélkül jegyzi meg a havannai újság: a kibontakozó események, az ideiglenes magyar kormány megalakulásának hatására „...jó néhány külföldön »harcoló« magyar miniszterelnök- és vezérjelölt válik búskomorrá”.

Az elképzelések Magyarország jövőjéről sokfélék. A *Szabad Magyar Szemle* arról ábrándozik, hogy „Magyarország agrár-Svájc lesz”, s az a véleménye, hogy „... az új Magyarország nem nélkülözheti a magyar polgári elem közreműködését”. Egy burzsoá államról ábrándozik: „Magyarországon társadalmi megrázkódtatásra nincs szükség! Az államosítást elvégezték még az előző kormányok, és így azt lehet mondani, hogy már évek óta államosított a magyar alkoholipar, dohányipar, társadalombiztosítás, földhitelszövetkezet, szövetkezeti hálózat és sok más állami kézen levő gazdasági érdekelttség, mindössze egy őrségváltást igényel, mégpedig olyan alapon, hogy a megugrott labancok helyébe üljenek be a hétpróbás kurucok, a megbízhatónak bizonyult magyar demokraták.”

Az Egyesült Államokban élő *Jászi Oszkár* a Buenos Aires-i *Szabad Szó*-ban 1945 szeptemberében megjelent cikkében ugyancsak a jövőndő kérdését veti fel. Cikke bevezetőjében leszögezi: a magyar népek „... hogy életben maradjon, boldoguljon és erőre kapjon, ehhez mély forradalmi átalakulásra van szüksége”. Jászi azonban minden forradalmi *frázis* és „realizmus” ellenére pesszimistán látja a jövőt. Egy történeti visszapillantásban megállapítja: „Az említett országok (ti. Közép- és Kelet-Európa országai. ÁÁ) sosem voltak képesek sikeres szociális reformokat vagy forradalmakat végrehajtani... Ezek az országok csak meddő felkeléseket vagy lázadásokat ismertek.” Jászi elutasítja a proletárdiktatúra perspektíváját: a magyar munkásságot — úgymond — „... megtanították bizalmatlannak lenni a proletárdiktatúra iránt, mely újabb vereségbe taszítaná őket”. Jászi tehát legfeljebb egy polgári demokratikus állam és forradalom perspektívájáig megy el. Minden ellenérzése dacára el kell azonban ismernie: „... az aktív és energikus kommunista centrum rendkívül megfontolt, az egész nép érdekeit kifejező politikát csinál”. Ezért, teszi hozzá: „Ha képesek lesznek ezt a politikai koncepciót kellő tartalommal és élő szellemmel megtölteni, akkor nem lehet kétséges, hogy a demokrácia ügyét szolgálják.”

A mexikói *Szabad Magyarok*-ban Tamás Aladár száll vitába Jászi nézeteivel, két ponton bírálva. Jászi az említett cikkel a magyar emigráció egységét akadályozza, másrészt meghamisítja a magyar történelmet. „Ha Jászi nem híve a proletárdiktatúrának, ehhez teljes joga van... De amikor e felfogását olyan értelemben veti latba, hogy ez — véleményem szerint — a még létre sem jött magyar demokratikus egységet veszélyezteti, akkor, úgy érzem, kötelességem szót emelni.” Tamás Aladár sorai a Tanácsköztársaság szép értékelését adják: „A magyar proletárdiktatúra... a magyar munkásság heroikus vállalkozása volt, hogy egy kétségbeesett, kevés reménnyel kecsegtető helyzet közepette — az első világháborútól hátrahagyott romokra, tűző nacionalizmustól fűtött ellenséges szomszédállamok és a reakciót támogatók konstellációja között, amikor bent az országban minden más haladó erő széthullott avagy elbátortalanodott, és a reakció országon belül és országon kívül konspirált — egy kis, elmaradt országban felépítse a szocializmust.” Tamás Aladár figyelmezteti a magyar emigrációt: a magyar munkásosztály és a parasztság a szocializmust akarja, s „... e hatalmas réteg részvétele nélkül a demokratikus egység el sem képzelhető”. A munkások és parasztok voltak azok, akik „... minden körülmények között kérlelhetetlenül szemben álltak a magyar félfasiszta kormányzattal, és a legnehezebb viszonyok közöt is harcot folytattak ellene”. A magyar munkás, írja Tamás Aladár, nem hajlandó elítélni 1919-et „... hanem azt mindenkor a magyarországi szocializmus megvalósítása kísérletének tartja”.

A *Szabad Szó*-ban megjelent *Károlyi-cikk* ugyancsak azokkal a nézetekkel vitatkozik, amelyek csak „... a szovjet csapatok jelenlétének tulajdonítják, hogy a forradalmi folyamat ki tudott bontakozni”. Károlyi optimista, hisz a magyar nép erejében: „Hogy miként fog kialakulni az új magyar rendszer, az a magyar népi erők aktivitásától, határozottságától függ.” Írása azokkal is szembeszáll, akik csupán a revízió kérdését vetik fel: „Meg kell szüntetni azt a tévhitet, amely az egész világot megfertőzte és katasztrófába kergette, azt, hogy egy nép csak a másik nép nyomorúsága árán lehet gazdag. A szomszéd jólététől függ a saját jólétünk is.”

Az ellentétek nemcsak elvi kérdéseket érintenek, de összefüggenek személyi kérdésekkel is. Jól jellemzi a helyzetet Tamás Aladár — ábrázolva az emigráció szel-

lemi, ideológiai arculatát is: „Röviden összefoglalva a véleményeltérés lényegét: mi a jövő magyar kormányzat körül kifejtett vélemények jelentős részében *elmúlt és túlhaladott* politikai koncepciók alapját látjuk megnyilvánulni... A titkos Horthy-hívek egy-egy, szerintük kevésbé kompromittált, reakciós politikus (Eckhardt, báró Apor) lanszírozásával adtak kifejezést, hogy miképpen kívánják az új magyar kormányzat politikai és személyi kialakulását. Egyik-másik demokratikus magyar réteg — talán éppen ennek ellensúlyozására — saját külföldi vezetőinek nevét vetette fel...” Határozottan leszögezi a mexikói magyar marxisták véleményét: „...mi kizárólag a magyar népet és különösen annak a fasizmussal szembefordult rétegeit tartjuk illetékesnek saját kormányának megválasztására.” Rámutat az emigráció gondolkodásának arra a vonására, melyből — a jó szándék ellenére is — hibáinak legtöbbje eredt: „A külföldi magyarságnak mindig az volt a baja, hogy *évtizedekkel maradt el* a való hazai élet mögött és oly ábrándokban élt; nem a magyar nép való helyzete, hanem saját elképzelései szerint gondolkodott Magyarországról.”

HAZAMENNI!...?

A *honvág*y ott lappangott a lelkek mélyén a kivándorlás első pillanatától. Miklós Elemér írja *Óhaza—újhaza* című írásában 1942-ben: „...hazavágyom, ami azt jelenti, hogy az emlékek erősebb a valóságnál, és az új haza sosem pótolhatja a régit, mert sosem lehet azonos vele.” A felszabadulással a kivándorolni kényszerültek számára azonnal felmerült a kérdés: „hazamenjünk-e?”

A *Szabad Magyarság* ezt a problémát politikai kérdésként veti fel: „Kétségtelen, hogy a hazamenés kérdését nem lehet a külföldön élő összmagyarság szempontjából tárgyalni. A külföldi magyarság százazrei már évtizedek óta gyökeret vertek új hazájukban, ezeknél már fel sem merül a hazatérés lehetősége. Akik itt szóba jöhetnek, azok a legutóbbi években kivándoroltak...” S azok számára, akik politikai üldözés miatt menekültek az országból, csak egy válasz van: „Haza kell menni!” Ezeknek otthon, az új Magyarország felépítésénél kell helytállniuk.

Tamás Aladárék cikke — a Buenos Aires-i *Magyar Lapok* 1944 decemberi számában — Székely Béla tollából megjelent cikkekre reflektál. Székely „*Visszatérned nem lehet!*” című írása merő önvád: „Már-már elhalkult fülemben az utolsó búcsúszó, melyet barátaim alig hat éve vigasztalásul és bátorításul küldtek utánam a pályaudvaron: »viszontlátásra — itthon!«, amikor most éjszakánként arra riadok, hogy álomban útban vagyok hazafelé. Sokan vagyunk így, és sokat beszélünk róla, tépjük, szaggatjuk magunkat e nehéz problémával: visszamenjünk-e, visszamehetünk-e?” A válasz: „Nincs visszatérés! Nincs olyan könnyű lelkiismeret, amellyel azok szemébe tudnánk nézni, akik otthon maradtak, s akiknek szemében ég minden álmatlan éjszaka, mind a könny, mind a szenvedés. Bitók ragadtak a szemükbe és a halálba menetelők képe. Mindazt, amit láttak, amit megélték, ott őrzik szemükben örökkön, kimoshatatlanul. Nem, nem lehet elviselni szemük nézését, nincs erőnk, nincs bátorságunk hozzá. Nincs visszatérés!”

Az önvád nem jogos, írja a *Szabad Magyarság*, hiszen éppen ezek, az otthon maradtak sorsát mélyen átélők voltak idekint az emigrációban legaktívabb tagjai az antifasiszta mozgalomnak, ezek tették legtöbbet az ügyért, és legtöbbször társaik, elvtársaik kérésére hagyták el az országot. A *Szabad Magyarság* két fontos megfigyelést tesz a hazatéréssel kapcsolatban: meglepően kevés azok száma, akik haza akarnak menni, s a hazatérők legtöbbje harcos antifasiszta.

A hazatéréssel várók esetében a motívumok eltérőek: az antiszemitizmus rettenetes élményével menekülők félelme, a jólétbe került középkorú embereknek az „előlről kezdés”-től, a bizonytalanságtól való aggodalma, a Horthy-befolyás alatt álló, megtévesztett magyarok idegenkedése a hazában lejátszódó népi demokratikus forradalomtól, azok a hatások, amelyek visszatartják a hazatérés gondolatával foglalkozók egy részét.

De azért lassan elindulnak... *Skallák Illés*, a São Pauló-i magyar kommunista és a hozzá hasonló emberek elindulnak hazafelé. „Ebben az idegesítő bizonytalanságban, írja *Skallák Illés Vallomás*-ában, elhatároztam feleségemmel, hogy visszavándorlunk Magyarországra. A romba döntött ország felépítésénél nem lesz munkahiány, ott is be fogjuk tudni rendezni otthonunkat. Közben az egyik magyar egyesületben hallottam, hogy több magyar család is készül hazafelé...”

*

Sokszínű, ellentmondásos képlet ez a latin-amerikai magyar emigráció. Életének egy olyan *kritikus időszakát* mutattuk be vázlatosan, melyben erényei és hibái is fokozott jelentőséget kaptak. E vázlatos áttekintés nem teszi lehetővé, hogy komolyan értékeljük e szerteágazó, és sok vonatkozásban ma még ismeretlen emigrációt. Azt hisszük azonban, hogy Károlyi Mihály emigrációról írott sorai vonatkoznak a latin-amerikai magyar emigrációra is: „Legnagyobb erénye az volt, hogy... bizonyos távlatból szemlélhette az eseményeket. Gyengeségének fő oka a gyökértelenség, az elszakadtság, a néppel való kapcsolat elvesztése... Éppen ezért, a legkevésbé hontalanok azok voltak, akik a munkáspártokhoz tartoztak, mert a pártfegyelem és a szocialista elmélet bizonyos tartást adott... Az emigráció harca végeredményben nem maradt terméketlen. A magyar és a többi emigráció is, minden hibájával együtt, hozzájárult az ideológiai kérdések tisztázásához és sok értékkel gazdagította a nemzetet a külföldön is.”

